

Akhlaq-i zistī

i.e., Bioethics Journal

Special Issue on Law and Ethics Innovations, 2022

The Effect of the Consent of the Injured Party in the Civil Liability Caused by Sports Accidents during Sports Operations with an Attitude to the Moral Basis

Morteza Arastoee¹, Dariush Babaei^{1*}, Rahim Ekrami¹

1. Department of Law, Yasouj Branch, Islamic Azad University, Yasouj, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: One of the important issues related to civil liability caused by sports accidents is the effect of injured consent in determining civil liability and its amount. This study, while paying attention to the moral and legal foundations of the validity of the injured satisfaction in sports operations, examines its role in applying the civil liability rules and compensation for damages.

Methods: This research is of a theoretical type and has been carried out with a descriptive-analytical method while using library resources.

Ethical Considerations: In the present research, the ethical aspects of library study, including the authenticity of texts, honesty and trustworthiness, have been observed.

Results: The injured consent is a kind of declaration of unilateral will, and its validity is based on respecting the principle of independence and autonomy of individuals. From an ethical point of view, the validity of injured consent in sports activities can be analyzed in the light of the balance between the principles of autonomy, prohibition of harm and beneficence. In Iranian law, although the consent of the injured party and its effect in civil liability have not been considered by the laws, but by referring to the foundations and rules (jurisprudence and law) as well as the interpretation of the provisions of the law, it can be understood that the consent of the injured party has an influence and its effect is to remove or reduce the liability in relation to usual accidents in any sports field.

Conclusion: The role of the consent of the injured party in different legal systems is different according to the laws and social and legal structures. In domestic law, considering the legal gap in this regard, it is suggested to amend and develop the laws regarding civil liability in sports, including the determination of the conditions and effects of injured consent in sports activities and the resulting accidents.

Keywords: Sports Accidents; Injured; Informed Consent; Elimination of Responsibility; Compensation

Corresponding Author: Dariush Babaei; **Email:** dr.babaei56@yahoo.com

Received: November 04, 2022; **Accepted:** December 17, 2022; **Published Online:** February 4, 2023

Please cite this article as:

Arastoee M, Babaei D, Ekrami R. The Effect of the Consent of the Injured Party in the Civil Liability Caused by Sports Accidents during Sports Operations with an Attitude to the Moral Basis. *Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal*. Special Issue on Law and Ethics Innovations. 2022; e4.

انجمن بین‌المللی اخلاق زیستی اسلامی مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی انستیتو اخلاق زیستی و حقوق سلامت

مجله اخلاق زیستی

ویژه‌نامه نوآوری‌های حقوق و اخلاق، ۱۴۰۱

نقش رضایت زیان‌دیده در مسئولیت مدنی ناشی از حوادث ورزشی حین عملیات ورزشی با نگرشی به مبانی اخلاقی

مرتضی ارسطویی^۱، داریوش بابایی^{۱*}، رحیم اکرامی^۱

۱. گروه حقوق، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: از جمله مباحث مهم در رابطه با مسئولیت مدنی ناشی از حوادث ورزشی، اثر رضایت زیان‌دیده در تعیین مسئولیت مدنی و میزان آن است. این مطالعه ضمن توجه به مبانی اخلاقی و حقوقی اعتبار رضایت زیان‌دیده در عملیات ورزشی، به بررسی نقش آن در اعمال قواعد مسئولیت مدنی و جبران خسارات وارده می‌پردازد.

روش: تحقیق حاضر از نوع نظری است و با روش توصیفی - تحلیلی ضمن استفاده از منابع کتابخانه‌ای انجام شده است.

ملاحظات اخلاقی: در این پژوهش جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها: رضایت زیان‌دیده نوعی اعلام اراده یکجانبه به شمار می‌رود و اعتبار آن مبتنی بر احترام به اصل استقلال و خودمختاری اشخاص است. از منظر اخلاقی اعتبار رضایت زیان‌دیده در فعالیت‌های ورزشی در پرتو موازنه میان اصول خودمختاری، منع زیان‌رسانی و خیرخواهی، قابل تحلیل است. در حقوق ایران، اگرچه صراحتاً رضایت زیان‌دیده و اثر آن در مسئولیت مدنی مورد توجه قوانین نبوده است، لیکن با استناد به مبانی و قواعد (فقهی و حقوقی) و همچنین برداشت از مفاد قانون می‌توان دریافت که رضایت زیان‌دیده با شرایطی دارای نفوذ بوده و اثر آن رفع یا تخفیف مسئولیت در رابطه با حوادث متعارف در هر رشته ورزشی است.

نتیجه‌گیری: نقش رضایت زیان‌دیده در نظام‌های حقوقی مختلف با توجه به قوانین و ساختارهای اجتماعی و حقوقی متفاوت است. در حقوق داخلی با توجه خلأ قانونی در این رابطه، اصلاح و توسعه قوانین راجع به مسئولیت مدنی در ورزش و از جمله تعیین شرایط و آثار رضایت زیان‌دیده در فعالیت‌های ورزشی و حوادث ناشی از آن پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی: حوادث ورزشی؛ زیان‌دیده؛ رضایت آگاهانه؛ رفع مسئولیت؛ جبران خسارت

نویسنده مسئول: داریوش بابایی؛ پست الکترونیک: dr.babaei56@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۱۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۶؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۱/۱۵

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Arastoe M, Babaei D, Ekrami R. The Effect of the Consent of the Injured Party in the Civil Liability Caused by Sports Accidents during Sports Operations with an Attitude to the Moral Basis. Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal. Special Issue on Law and Ethics Innovations. 2022; e4.

مقدمه

ورزش به عنوان عاملی برای تقویت جسم و روح و افزایش سلامتی و ارتقای کارکردهای فردی و اجتماعی معرفی می‌شود و بسته به نوع فعالیت ورزشی و چگونگی آن نقش مهمی در کیفیت زیست انسان دارد (۱-۳). با این حال امروز ورزش به یک صنعت تبدیل شده و با مفاهیمی چون ورزش حرفه‌ای و ورزش قهرمانی گره خورده و نقش مهمی در حوزه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی یافته، به طوری که می‌توان گفت فراتر از عاملی برای سلامتی به آن نگرسته می‌شود. از طرفی به واسطه افزایش دامنه نفوذ و نقش ورزش و کثرت فعالیت‌های ورزشی حرفه‌ای، لاجرم آسیب‌ها و صدمات جسمی و روحی ناشی از فعالیت‌های ورزشی نیز افزایش یافته است.

آمار صدمات و آسیب‌های ناشی از حوادث ورزشی در سال‌های اخیر به قدری بالا بوده است که لزوم توجه بیشتر و تخصصی‌تر به بحث حقوق ورزش و وضع قوانین و مقررات جدید و متناسب با نیازهای موجود در این بستر را بیش از پیش آشکار نموده است. در حقیقت، «تعیین انواع مسئولیت‌ها، اعم از کیفری و مدنی در این عرصه، حدود و دامنه این مسئولیت‌ها و شرایط تحقق و ایجاد آن‌ها، مقدمات و پایه‌های دقیق علمی و پژوهشی خاص خود را می‌طلبد» (۴).

پرداختن به بحث حقوق ورزشی و مسئولیت مدنی اقشار دخیل در امر ورزش مسأله‌ای مهم و قابل اعتنا است، چه اینکه عدم آگاهی از مسئولیت‌ها و عواقب مربوط به صدمات در این حوزه، ریسک‌ها، چالش‌ها و تبعات جبران‌ناپذیری در پی خواهد داشت، گو اینکه آگاهی از قواعد مرتبط در این زمینه می‌تواند نقش مهمی در مدیریت و کاهش صدمات جسمی و روحی و عواقب آن داشته باشد (۵).

یکی از مسائل مهم و تأثیرگذار در قلمرو مسئولیت مدنی ناشی از حوادث ورزشی که حین عملیات ورزشی رخ می‌دهند (و شاید به عنوان مهم‌ترین و پرتکرارترین مصداق خسارات ورزشی مورد توجه قرار می‌گیرند)، نقش رضایت اشخاص در ورود به فعالیت مخاطره‌آمیز ورزشی است. باید اذعان نمود

هرگونه از فعالیت فیزیکی دربردارنده مراتبی از ریسک آسیب و مصدومیت است که در قلمرو ورزش با توجه به ماهیت عملیات ورزشی و به خصوص در نظرگرفتن ورزش‌های پرمخاطره این ریسک‌ها افزایش می‌یابد (۶)، لذا ورزشکاران و سایر افراد مرتبط با عملیات ورزشی با آگاهی از این خطرات اقدام به فعالیت‌های مزبور می‌نمایند. بر این اساس، این نظریه مورد توجه قرار گرفته است که عنصر پذیرش خطر به ویژه در مورد ورزش‌های پرمخاطره در مناسبات مسئولیت تأثیرگذار است، لذا در تبیین مبنای مسئولیت و میزان و چگونگی آن، به قبول خطر در رابطه میان ورزشکاران و رضایت زیان‌دیده و شرکت او در چنین عملیاتی استناد می‌شود (۷).

مفهوم رضایت زیان‌دیده مرتبط با «تئوری پذیرش خطر» در حقوق فرانسه است و این ایده را مطرح می‌کند که هرگاه شخصی به طور ضمنی یا صریح خطر آسیب وارده از جانب دیگری را بپذیرد، به علت زیان وارده نمی‌تواند از فاعل زیان مطالبه خسارت نماید (۸). اعمال این قاعده در نظم حقوقی کنونی نه‌تنها مستلزم وجود شرایط و قیودی است، بلکه در حیطه‌های مختلفی (نظیر حقوق ورزش) و رویکردهای مختلف (حقوق و رویه قضایی کشورهای گوناگون) تفاوت‌های محسوسی دارد. همچنین به لحاظ اخلاقی در مورد صدمات آسیب‌های ورزشی و پذیرش این خطرات توسط افراد چالش و نقدی اساسی وارد است که می‌تواند در تحلیل نهایی بحث مؤثر باشد.

در این مقاله به دنبال آن هستیم که ضمن بررسی مفهوم و مبانی رضایت زیان‌دیده و تأثیر آن در بحث مسئولیت مدنی، نقش و کارکرد رضایت زیان‌دیده را در مسئولیت مدنی ناشی از حوادث ورزشی که حین عملیات ورزشی رخ می‌دهند، با تأکید بر مبانی اخلاقی و حقوقی به ویژه رویکرد قانون مجازات اسلامی مورد بحث و بررسی قرار دهیم.

روش

این پژوهش، از حیث نوع یک تحقیق نظری است و همچنین به لحاظ روش تحقیق، به صورت توصیفی - تحلیلی و با

بحث

۱. ماهیت رضایت زیان‌دیده و مبانی تأثیر آن بر مسئولیت: در اصطلاح حقوقی، رضایت در بخش حقوق مدنی اشاره به رضای طرفین در معامله به عنوان شرط نفوذ آن و در بخش حقوق کیفری اشاره به رضایت مجنی‌علیه نسبت به جرم دارد (۹). به طور کلی، رضایت یا به تعبیر فقهی اذن، یک عمل حقوقی و در واقع نوعی ایقاع تلقی می‌گردد (۱۰). ایقاع عملی است قضایی و یک طرفی که به صرف قصد انشا و رضای یک طرف منشأ اثر حقوقی می‌شود، بدون اینکه تأثیر یک طرفی قصد و رضای مذکور ضرری به غیر داشته باشد (۱۱).

مبنای نفوذ رضایت اساساً اصل استقلال و خودمختاری و احترام به حق برخاسته از آن دانسته می‌شود. حقوق‌دانان غربی مبنای فلسفی تئوری پذیرش خطر را احترام به «حق استقلال و خودمختاری شخصی» انسان می‌دانند. «تئوممی» یا خودمختاری، از حقوق بنیادین بشر و یکی از ابعاد ایدئولوژی جوامع دموکراتیک غربی است. عناصر اصلی خودمختاری، آزادی فردی و برخورداری از حق تصمیم‌گیری و مقاومت در برابر اقتدار و نیروی بازدارنده خارجی به شمار می‌روند (۸). این حق ناشی از آزادی و استقلال شخصی، در مبانی فقهی با قاعده سلطنت قابل مقایسه است که بر اساس آن گفته می‌شود، «الناس مسلطون علی اموالهم و انفسهم» (۱۲)، هرچند که در مورد حق سلطه انسان بر نفس خود تردیدها و اختلافاتی شده است و این قاعده بیشتر در رابطه با سلطه بر اموال مطمح نظر بوده، لیکن تسری آن به نفس و حقوق اشخاص نیز مورد توجه بسیاری قرار گرفته است (۱۳).

در مباحث مسئولیت مدنی رضایت زیان‌دیده به ورود خسارت (اعم از مالی، جسمی یا معنوی)، به عنوان یک قاعده نمی‌تواند مورد پذیرش باشد، هرچند بتوان آن را به واسطه تصریح قانون، تأثیر بر رابطه سببیت یا عامل تقصیر زیان‌دیده بسته به رفتار مرتکب، از عوامل رفع‌کننده یا کاهش‌دهنده مسئولیت تلقی کرد، چه اینکه مسئولیت مدنی به خصوص در جایی که خسارت وارده عنوان مجرمانه دارد و همزمان مسئولیت مدنی و کیفری برقرار است، با نظم عمومی و اخلاق حسنه ارتباط

بهره‌گیری از روش‌های حقوقی (منطقی - استدلالی) انجام پذیرفته است. در این روش با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای به جمع‌آوری اطلاعات در میان منابع مرتبط با تحقیق پرداخته می‌شود و پس از دریافت داده‌های مورد نیاز و گزینش آن‌ها، در نهایت، به ارائه مطالب و تجزیه و تحلیل مسأله تحقیق با استفاده از شیوه‌های استنادی و استدلال حقوقی مبادرت می‌شود.

یافته‌ها

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که رضایت زیان‌دیده که با مفاهیم اذن در فقه و پذیرش خطر در حقوق فرانسه مشابه است به لحاظ ماهیت، نوعی اعلام اراده یکجانبه (ایقاع) به شمار می‌رود و اعتبار آن مبتنی بر احترام به اصل استقلال و خودمختاری اشخاص و همچنین قاعده سلطنت (در فقه) است. در عملیات ورزشی با وجود مخاطرات و حوادث گوناگون رضایت اشخاص جایگاه مهمی دارد و در نظام‌های حقوقی و قضایی بسته به مبانی نظری، قواعد مسئولیت و ماهیت زیان وارده، آثار مختلفی برای رضایت زیان‌دیده متصور است. از منظر اخلاقی اعتبار رضایت زیان‌دیده در فعالیت‌های ورزش در پرتو ایجاد موازنه میان اصول خودمختاری، منع زیان‌رسانی و خیرخواهی با در نظر گرفتن ماهیت عملیات ورزشی، قابل تحلیل است. در حقوق مسئولیت مدنی ایران با توجه به قانون مسئولیت مدنی و به ویژه مفاد ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی راجع به حوادث ورزشی و خسارات ناشی از آن اگرچه صراحتاً رضایت زیان‌دیده و اثر آن در مسئولیت بیان نشده است، لیکن از فحوای مواد قانون و تجویز انجام اعمال ورزشی مبتنی بر مقررات و موازین شرعی می‌توان دریافت که رضایت زیان‌دیده در چنین مواردی دارای نفوذ بوده و اثر آن رفع مسئولیت در رابطه با حوادث متعارف در هر رشته ورزشی است.

می‌یابد، لذا در حقوق کیفری اساساً رضایت مجنی‌علیه تأثیری در زدودن وصف مجرمانه از عمل جنایی ندارد، چراکه حقوق کیفری از شعبه حقوق عمومی و مرتبط با نظم عمومی است و قواعد آن آمره است و با رضایت افراد تغییر نمی‌پذیرد، لذا رضایت‌دادن به قتل یا ایراد جرح مانع از تحقق عنوان مجرمانه برای قاتل یا ضارب نیست، لیکن بر این اصل کلی، استثنائاتی وارد است آنطور که گاهی رضایت، خصیصه مجرمانه عمل را برطرف می‌نماید و گاه در میزان مجازات مؤثر می‌افتد. برای مثال قتل ناشی از ترحم در قوانین برخی کشورها مشمول این معافیت قرار گرفته است (۹).

در خصوص مبنای تأثیر رضایت بر مسئولیت مدنی نیز به طور کلی می‌توان گفت زمانی که شخصی با رضایت خود ضمن پذیرش منافع ناشی از یک فعالیت خطر ورود زیان را می‌پذیرد، در نتیجه این امر، ارکان مسئولیت تحت تأثیر قرار گرفته و حسب مورد انتساب رابطه سببیت به عامل خارجی منتفی یا کم‌رنگ می‌شود. بنابراین زمانی که رضایت زیان‌دیده بر مبنای حق استقلال شخصی و سلطه‌ای که فرد در مورد مال و نفس خود دارد، به طور صحیح و قانونی ابراز شده است، معادله مسئولیت را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۲. تحلیل اعتبار رضایت زیان‌دیده در حوادث ورزشی از منظر اخلاقی: رضایت زیان‌دیده در حوادث ورزشی جایگاه خاصی دارد، چه اینکه اغلب ورزشکاران با رضایت صریح یا ضمنی خود در فعالیت‌های ورزشی مشارکت می‌کنند و به نوعی ریسک خطرات معمول آن ورزش را می‌پذیرند و این مسأله در حقوق ورزش همواره مطرح بوده که نقش رضایت زیان‌دیده در مسئولیت مدنی ناشی از حوادث و صدمات ورزشی چیست؟ اما پیش از هر چیز باید به مبنای اخلاقی رضایت زیان‌دیده در حوادث ورزشی توجه نمود. در حقیقت تجویزی که برای مشروعیت برخی از اعمال (نظیر اعمال پزشکی و ورزشی) به رغم وجود مخاطرات در نظر گرفته شده است تا حدی متأثر از مبانی اخلاقی است. اخلاق فواید و منافع را برای فعالیت‌های ورزشی در نظر می‌گیرد که

می‌تواند حوادث و آسیب‌های ناشی از آن را تا حدی توجیه نماید.

اما امروز که ورزش حرفه‌ای و قهرمانی مملو از آسیب‌ها و صدمات جسمی و روحی شده آیا صرف رضایت افراد به ورود در این فعالیت‌ها به خصوص ورزش‌های خشن و پرمخاطره‌ای نظیر ام‌ام‌ای، بوکس، گلوبازی، موتورسواری و... می‌تواند موجهی برای تجویز اخلاقی آن‌ها باشد؟

اینجا لازم است اشاره‌ای گذرا به موازین و اصول اخلاقی مورد قبول اکثر مکاتب داشته باشیم، با این توضیح که این اصول محدودیت‌های خاص خود را داراست و به طور کلی باید گفت که این اصول از برخی جهات ناقص هستند و چنانچه آن‌ها را کنار یکدیگر بگذاریم، بعید است که بتواند یک تئوری اخلاقی قابل قبولی ارائه نماید. به همین دلیل باید تأکید کرد که هرچند این اصول در کلیت خود معتبرند و می‌توان از آن به عنوان معیاری جهت اتخاذ تصمیم درست بهره گرفت، لیکن باید آن‌ها را با ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه خود سنجید و با نگاهی نقادانه از آن به عنوان اصول راهنما استفاده کرد.

چهار اصل مبنایی در این حوزه که خاستگاه آن‌ها در رابطه با اخلاق پزشکی است، لیکن قابل تسری به سایر مباحث هستند، عبارت‌اند از: ۱- اصل استقلال (Autonomy): یعنی احترام گذاشتن به خواسته‌های افراد واجد صلاحیت و اهلیت؛ ۲- اصل خیرخواهی (Beneficence): یعنی انجام‌دادن کاری که به نفع فرد است؛ ۳- اصل آسیب‌نرساندن (Nonmaleficence): یعنی انجام‌دادن کاری که به ضرر دیگری است؛ ۴- اصل عدالت: یعنی منافع و مضار را منصفانه در نظر گرفتن (۹).

گاهی احترام نسبت به اتونومی (Autonomy) یا استقلال و خودمختاری افراد، می‌تواند با اصول اخلاقی دیگر به ویژه اصل آسیب‌نرساندن و اصل خیرخواهی در تضاد قرار گیرد. رضایت ورزشکار در پذیرش خطر حوادث ورزشی، اگرچه مبتنی بر آگاهی و اراده آزاد و استقلال او باشد، به واسطه اصل منع زیان‌رسانی و اصل خیرخواهی و سودمندی نمی‌تواند مطلق و بی‌قید و شرط در نظر گرفته شود. در مواردی که رضایت منجر به نقض اصول مزبور گردد، می‌توان گفت که فاقد نفوذ و

تأثیر است و نمی‌توان در بحث مسئولیت مدنی نیز به آن استناد نمود. همانطور که رضایت افراد نمی‌تواند توجیه‌کننده یک عمل غیر مجاز باشد، لذا رضایت مجنی‌علیه نمی‌تواند جواز جنایت بر او باشد (۱۴).

از منظر اخلاقی رضایت زیان‌دیده تا جایی معتبر و قابل استناد است که با ملاحظه منافع فعالیت ورزشی و غلبه آن بر ریسک‌ها و خطراتش باشد که در این صورت می‌توان به استقلال فرد و سلطه او احترام گذاشت. در غیر این صورت، اصل عدم زیان‌رسانی که در مبانی حقوق داخلی و فقه می‌توان آن را با قاعده لاضرر مقایسه نمود ایجاب می‌کند که جلوی ورود زیان به اشخاص گرفته شود یا آنکه زمینه جبران آن هموار گردد. با استناد به قاعده لاضرر، می‌توان گفت اولاً حکم ضرری به معنای تجویز مشارکت در فعالیت‌های ورزشی خطرناک با استناد به رضایت افراد فاقد مشروعیت است؛ ثانیاً در فعالیت‌های ورزشی نباید خطر قابل توجه و ضرری به اشخاص وارد گردد که بر منافع و مصالح آن غلبه داشته باشد و در صورتی که زیان حادث شود، می‌بایستی قابل جبران باشد.

۳. شرایط و عناصر رضایت معتبر از منظر حقوقی: رضایت معتبر در حقوق دارای شرایطی عمومی است، به طوری که اولاً رضایت‌دهنده باید عاقل، بالغ و دارای اهلیت باشد. در غیر این صورت (برای مثال نسبت به کودک یا مجنون) ممکن است نیاز به کسب رضایت ولی و سرپرست قانونی آن‌ها باشد؛ ثانیاً رضایت باید آزادانه و توأم با اختیار باشد؛ ثالثاً رضایت باید آگاهانه باشد (۹). در فعالیت‌های ورزشی نیز رضایت زیان‌دیده زمانی معتبر است که شخص دارای اهلیت بوده و نسبت به خصوصیت‌ها و مخاطرات آن فعالیت ورزشی آگاه باشد. در حقیقت خطرات متعارفی که فعالیت ورزشی مزبور می‌تواند ایجاد کند را بشناسد و با علم و آگاهی نسبت به آن آزادانه در فعالیت ورزشی شرکت کند. به عبارتی دیگر رضایت در صورتی می‌تواند مبتنی بر حق استقلال و خودمختاری افراد باشد که واجد شرایطی چون آگاهانه و آزادانه‌بودن گردد.

در خصوص رضایت زیان‌دیده مسأله بسیار مهم دیگر، تجویز قانون است، البته اغلب بحث جواز قانونی در رابطه با مسئولیت کیفری مطرح می‌شود، لیکن با توجه به پیوستگی مسئولیت کیفری و مدنی به خصوص در حقوق داخلی (به گونه‌ای که دیه را به عنوان ضمانت اجرای خسارات بدنی واجد ماهیت دوگانه نموده است) این تجویز قانونی از اهمیت خاصی برخوردار است، لذا باید گفت رضایت افراد مجوز واردآوردن زیان به آن‌ها نیست، لیکن زمانی که شخصی بر اساس رضایت خود خطری را با تجویز قانون (همانطور که در اعمال پزشکی و یا فعالیت‌های ورزشی به صورت تلویحی این اجازه داده شده است)، می‌پذیرد، می‌بایستی مسئولیت ناشی از آن را نیز عهده‌دار شود.

باید توجه داشت که در تعارض میان اصول اخلاقی (استقلال و آزادی فردی و منع زیان‌رسانی) و نظم عمومی بسته به مکاتب فکری، قیود و محدودیت‌هایی برای اعمال اصل استقلال و اعلام رضایت در نظام‌های مختلف حقوقی نظر گرفته شده است که در حقوق داخلی شرط مشروعیت از مهم‌ترین آن‌ها به شمار می‌آید. بر همین اساس ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی وفق بند «ث»، عملیات ورزشی و حوادث ناشی از آن را مشروط بر اینکه سبب حوادث، نقض مقررات مربوط به آن ورزش نباشد و این مقررات هم مغایر موازین شرعی نباشد، از دایره مسئولیت خارج نموده است.

۴. کارکرد رضایت زیان‌دیده در مسئولیت مدنی ناشی از حوادث ورزشی: در حوادث ورزشی و خسارات ناشی از آن، وجود رضایت یا پذیرش خطر از سوی زیان‌دیدگان در رفع یا کاهش مسئولیت مؤثر است، به ویژه در ورزش‌های پرریسکی چون فعالیت‌های رزمی یا توأم با حرکات خطرآفرین همچون پرش از ارتفاع یا صعود به قله‌ای بلند برای ثبت رکورد که رضایت افراد می‌تواند در تعیین مسئول حادثه تأثیرگذار باشد. به رغم اینکه مبنای مسئولیت کماکان تقصیر است، اما دست کم باید پذیرفت که اقدام و رضایت زیان‌دیده نقش تقصیر را کم‌رنگ می‌کند و از نتیجه مسئولیت مدنی که الزام به جبران خسارت است می‌کاهد، البته در مواردی از حوادث ورزشی این

رضایت، عاملی برای رفع مسئولیت تلقی نمی‌گردد. برای مثال تماشاگری که برای دیدن یک مسابقه ورزشی می‌آید، اگرچه با آگاهی از حوادث پیش‌بینی‌نشده‌ای که ممکن است در جریان آن مسابقه ورزشی روی دهد، آثار احتمالی اقدام خود را پذیرفته باشد (۱۵)، اما باید دانست، قبول خطر، در جایی مؤثر است که پذیرش اختیاری، صریح یا تلویحی خطرهای ارزیابی‌شده و شناخته‌شده برای کسی باشد که خطر ناشی از رفتار دیگری را می‌پذیرد، در حالی که در مثال مذکور تماشاگران صرفاً خطرهای عادی و تفکیک‌ناپذیر از حضور در فعالیت‌های ورزشی را می‌پذیرند (۴).

به هر تقدیر پذیرش خطر به مثابه عمل حقوقی یکجانبه می‌تواند بر رابطه سببیت اثر گذاشته (قابلیت انتساب تقصیر به خواننده) و رافع یا مانع مسئولیت تلقی شود، البته کارکرد رضایت زیان‌دیده در نظام‌های حقوقی مختلف با توجه به قوانین و ساختارهای حقوقی متفاوت است. برای مثال همانطور که برخی تحقیقات نشان داده‌اند، در حقوق فرانسه، بازیکنان تحت پوشش بیمه پایه دولتی هستند و دولت، خطرهای عادی ورزش (تقصیر بازی و نقض سهوی و غیر عمدی مقررات) را به وسیله این بیمه پایه پوشش می‌دهد و خسارت زیان‌دیده را می‌پردازد، لذا دادگاه‌ها با توجه به این رویکرد دولت نسبت به مسئول شناختن خواننده (مدیران کلوپ‌های ورزشی) سماجت به خرج نمی‌دهند و تراز تقصیر ضامن‌آور را چنان بالا برده‌اند (نقض عمدی مقررات) که بازیکنان نسبت به اغلب مخاطرات عملیات ورزشی پذیرنده خطر محسوب می‌شوند و نمی‌توانند خسارت تکمیلی را از خواننده درخواست کنند. این در حالی است که در انگلیس بازیکنان از چنین پوشش بیمه‌ای برخوردار نیستند، لذا بازیکن زیان‌دیده ممکن است در فرضی که پذیرنده خطر شناخته شود، از دریافت خسارت محروم گردد. بر این اساس دادگاه‌ها سعی دارند که در شناختن بازیکن زیان‌دیده به عنوان پذیرنده خطر با احتیاط بیشتری رفتار کنند، لذا تراز تقصیر ضامن‌آور ورزشی را نسب به فرانسه پایین‌تر گرفته‌اند (بی‌احتیاطی شدید که رفتاری غیر عمدی است) تا خواننده راحت‌تر مسئول شناخته شود و آسیب وارده به زیان‌دیده بدون جبران باقی نماند (۸).

بی‌احتیاطی شدید در عملیات ورزشی را عرف یک حرفه و مقررات حاکم بر آن مشخص می‌کنند که این امر می‌تواند راهنمای قضات در صدور آرای عادلانه باشد. در پرونده فریزر (Fraser) علیه جانسون (Johnson) با تأکید بر اینکه شرکت‌کنندگان متعهد به مراقبت از یکدیگر هستند، در رابطه با تصادم میان دو سوارکار با توجه به اینکه قاضی معتقد بود «جانسون» با حالت خطرناکی با اسب از کنار حریف خود عبور کرده و باعث افتادن و جراحت او شده، در حالی که چنین خطری قابل پیش‌بینی و پیشگیری بوده است و ارتکاب این رفتار برخلاف مقررات رشته ورزشی صورت گرفته، دادگاه بر این اساس جانسون را به پرداخت خسارت محکوم نمود (۱۶). در حقوق ایران نصی پیرامون رضایت زیان‌دیده در عملیات ورزشی مشاهده نمی‌شود و مهم‌ترین منبع قانونی در رابطه با حوادث ورزشی و خسارات ناشی از آن ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی است که در بند آینده پیرامون این ماده و بند «ث» آن توضیح مفصل ارائه خواهد شد. با این حال همانطور که برخی نویسندگان بیان داشته‌اند، «بازیکنان در رابطه میان خود و مربیان پایبند قرارداد ضمنی هستند که مهم‌ترین مشخصه آن پذیرش خطرهای متعارف ورزشی است که در اجرای قوانین ویژه بازی‌ها رخ می‌دهد. تجاوز از این رفتار متعارف، خطا و سبب مسئولیت مدنی است» (۱۷)، حتی در فرضی که پذیرش خطر صراحتاً چیزی بیش از خطرات متعارف باشد، با توجه به قواعد عام مسئولیت مدنی در حقوق داخلی و همچنین در نظرگرفتن جایگاه اخلاق حسنه آنطور که در ماده ۹۷۵ مقرر داشته است، محکمه نمی‌تواند قراردادهای خصوصی را که برخلاف اخلاق حسنه است یا به واسطه جریحه‌دارکردن احساسات جامعه یا به علت دیگر مخالف با نظم عمومی محسوب می‌شود، به موقع اجرا گذارد، اگرچه اجرای قوانین مزبور اصولاً مجاز باشد و مزید بر آن عدم فراگیری پوشش‌های بیمه‌ای ورزشی در ایران مشابه آنچه که در فرانسه جریان دارد، می‌توان دریافت که ملاک تقصیر به عنوان مبنای مسئولیت در عملیات ورزشی کماکان پابرجاست و رضایت زیان‌دیده اعم از رضایت صریح و ضمنی صرفاً حوادث

متعارف ورزشی را پوشش می‌دهد و ارتکاب تقصیر و بی‌احتیاطی و نقض قوانین ورزشی را شامل نمی‌شود. امروزه در ورزش حرفه‌ای بحث بیمه حوادث ورزشی از جایگاه مهمی در تضمین جبران زیان برخوردار است و به خصوص در مورد فعالیت ورزشی پرمخاطره ریسک‌های موجود باید از طریق بیمه مدیریت شوند، هرچند در عین حال بیمه ورزشی و جبران خطر در کنار شخصیت و رفتار ورزشکار می‌تواند عاملی برای عدم احتیاط و آسیب‌های شدید ورزشی باشد (۱۸)، لیکن باید دانست بیمه‌ها در فلسفه خود ماهیت جبران خسارتی دارند نه هدف رفع مطلق مسئولیت از عامل زیان، لذا تقصیرهای سنگین و بی‌احتیاطی شدید در حوادث ورزشی می‌تواند علاوه بر مسئولیت‌های انضباطی، میزانی از تکلیف جبران خسارت را (جبران تکمیلی) بر عهده شخص خاطی قرار دهد.

لذا نقش رضایت زیان‌دیده صرفاً رفع مسئولیت نیست، بلکه در مواردی ممکن است تخفیف مسئولیت یا تسهیم آن (به ویژه در فرض تعدد اسباب) از نتایج رضایت زیان‌دیده باشد. برای مثال یک فدراسیون ورزشی سازمان‌دهنده مسابقات ژیمناستیک، از آنجا که مطابق قانون، از یک تشک استاندارد در مسابقات استفاده نشده است، مسئول خسارت وارده شده به یک ژیمناست در نظر گرفته می‌شود (۱۹) و تا جایی که خسارت به عدم استفاده از تشک استاندارد منتسب شود، نمی‌توان به عوامل دیگر استناد نمود، ولو اینکه ورزشکار با رضایت خود و پذیرش مخاطرات مسابقه در آن شرکت نموده باشد.

در خصوص تأثیر رضایت زیان‌دیده در عملیات ورزشی، به نظر می‌رسد برخی مواد پیرامون مسئولیت مدنی نیز قابل استناد باشند، از جمله ماده ۴ قانون که وفق آن «وقتی که زیان‌دیده به نحوی از انحاء موجبات تسهیل ایجاد زیان را فراهم نموده...»، دادگاه می‌تواند میزان خسارت را مشمول تخفیف قرار دهد.

۵. تحلیل رویکرد ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی در

خصوص موضوع: در ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی، مقرر

گردیده است، ارتکاب رفتاری که طبق قانون جرم محسوب می‌شود، در موارد زیر قابل مجازات نیست و در بند «ث» یکی از این موارد را چنین معرفی می‌نماید: «عملیات ورزشی و حوادث ناشی از آن، مشروط بر اینکه سبب حوادث، نقض مقررات مربوط به آن ورزش نباشد و این مقررات هم مغایر موازین شرعی نباشد.»

اولاً باید در خصوص این ماده گفت که با توجه به اختلاطی که بحث مسئولیت کیفری و مسئولیت مدنی (در حیطه خسارات ناشی از جرم و ضمانت اجرایی دیه) با هم دارند، لذا این ماده همانطور که اساتید حقوق مطرح داشته‌اند (۱۷)، علاوه بر بحث مسئولیت کیفری در خصوص مسئولیت مدنی و ضمان مالی نیز تسری دارد؛ دوم اینکه، همانطور که مشاهده می‌شود در اینجا اشاره‌ای به رضایت نشده است، در حالی که در بند بعدی راجع به اعمال جراحی و طبی به لزوم رضایت شخص در رفع مسئولیت تصریح گردیده است.

باید اذعان داشت که از باب غلبه، عملیات ورزشی اساساً با رضایت افراد انجام می‌پذیرد و ورود و مشارکت افراد با رضایت ولو ضمنی کاملاً مفروض است. بنابراین عدم تصریح بر رضایت اشخاص دالّ بر بی‌تأثیری آن در مسئولیت مدنی نیست، لذا اگر شخصی بدون رضایت یا با رضایت ناقص (عدم آگاهی و اطلاع کافی) در یک مسابقه رزمی شرکت کند و آسیب جدی ببیند به واسطه فقدان رضایت، مسئولیت مضاعفی را متوجه عامل زیان و مقصر یا مقصرین خواهد نمود؛ سوم اینکه اگر سبب حادثه وارده حین عملیات ورزشی، نقض قوانین و مقررات حرفه ورزشی باشد، اساساً به واسطه نص صریح قانون و ریشه آن در نظم عمومی و عدم امکان توافق برخلاف قاعده آمره، نمی‌توان به رضایت زیان‌دیده استناد نمود. در چنین موردی رضایت زیان‌دیده توان رفع مسئولیت از مقصر حادثه را نخواهد داشت.

چهارم اینکه در این ماده گفته شده مقررات مربوطه در حیطه ورزشی نباید مغایر موازین شرعی باشد، بنابراین اگر یک فدراسیون یا سازمان ورزشی مقرراتی را مصوب نماید که بر اساس موازین شرعی و قانونی کشور تنظیم نشده است و

کنار وجود پوشش بیمه‌ای حداکثری استناد به رضایت زیان‌دیده در عملیات ورزشی برای رفع مسئولیت از شخص خاطی و جبران آن از طریق بیمه را برای قضاوت تسهیل نموده است.

از منظر اخلاقی، رضایت معتبر زیان‌دیده در عملیات ورزشی در صورتی قابل توجیه است که در مقایسه با منافع و مزایای آن حرفه ورزشی خطرات و ریسک‌های صدمات، چشم‌گیر نباشد، چه اینکه در کنار اصل استقلال و خودمختاری اشخاص، اصول منع زیان‌رسانی و خیرخواهی نیز در قضاوت اخلاقی واجد تأثیر هستند. در مبانی حقوقی نیز قاعده لاضرر اقتضا دارد که جلوی ورود زیان به اشخاص گرفته شود یا آنکه زمینه جبران آن هموار گردد که نتیجه آن عدم اعتبار رضایت زیان‌دیده به ورود زیان‌های نامتعارف در عملیات ورزشی است. در حقوق داخلی با توجه به منابع مسئولیت مدنی به ویژه قانون مسئولیت مدنی و قانون مجازات اسلامی (بند «ث» ماده ۱۵۸)، می‌توان چنین استنباط نمود که اثر رضایت زیان‌دیده در عملیات ورزشی رفع مسئولیت یا بسته به شرایط تخفیف آن باشد. رفع مسئولیت کیفری و ضمان مالی با توجه به مفاد ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی، در جایی متصور است که حوادث ورزشی به واسطه نقض مقررات مربوطه (تقصیر) نباشد. با این حال علاوه بر مقررات ورزشی، عرف هر رشته نیز نقش مهمی در تشخیص موضوع و صدور حکم عادلانه دارد. در واقع اگر خسارتی به واسطه تقصیر سبک و متعارف (معمول) در یک رشته ورزشی رخ دهد، نمی‌توان قائل به نقض مقررات ورزشی در آن رشته آنطور که در قانون بیان داشته و اطلاق مسئولیت کیفری و مدنی برای شخص خاطی گردید. با وجود این و با لحاظ اینکه در قوانین موضوعه فعلی بحث مسئولیت مدنی ناشی از حوادث ورزشی و از جمله نقش و تأثیر رضایت زیان‌دیده (و شرایط آن) پیش‌بینی نشده است، در اصلاحات قانونی آتی توجه به این مسائل ضروری به نظر می‌رسد.

خسارتی در حین عملیات ورزشی متوجه ورزشکار شود، نمی‌تواند به مفاد رضایت‌نامه ورزشکار استناد نماید، چه اینکه مقررات خلاف شرع و قانون منشأ اثر نخواهد بود.

با این تفاسیر می‌توان گفت با توجه به قانون مجازات اسلامی افرادی که با اراده و اختیار و رضایت خود در عملیات ورزشی شرکت می‌کنند اثر این رضایت می‌تواند در رفع مسئولیت در جایی باشد که به رغم رعایت مقررات ورزشی و به واسطه طبع مخاطره‌آمیز آن عملیات (برای مثال ضربات مجاز در ورزش‌های رزمی)، زیانی به شخص وارد شده است. نمونه دیگر جایی است که دو بازیکن فوتبال برای زدن ضربه سر به توپ همزمان با یکدیگر برخورد شدید داشته باشند و این حادثه منجر به آسیب یکی از آن‌ها می‌شود، البته به نظر می‌رسد رعایت مقررات ورزشی مشتمل بر تقصیر و خطای سبک (که در عرف آن ورزش معمول و متعارف است) نیز باشد، لیکن در این موارد پوشش بیمه‌ای و همچنین مسئولیت مدیران و مسئولین ورزشی یا بازیکن خاطی هر کدام می‌تواند در سرنوشت پرونده مسئولیت اثرگذار باشد.

نتیجه‌گیری

حوادث ورزشی بخش قابل توجهی از عملیات ورزشی را تشکیل می‌دهند و با توجه به گسترش دامنه ورزش حرفه‌ای و قهرمانی که فراتر از فلسفه بنیادین ورزش در حوزه سلامتی با مسائل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و حتی سیاسی گره خورده است، مدیریت حقوقی این حوادث لزوم توجه ویژه به بحث مسئولیت مدنی در حوزه‌های مختلف ورزشی را آشکار می‌نماید.

در این رابطه یکی از مباحث مهم و محوری رضایت زیان‌دیده و نقش آن در رفع یا کاهش مسئولیت مدنی و ضمان ناشی از حوادث ورزشی است، البته درجه تأثیر رضایت و به طور خاص رضایت زیان‌دیده در حوادث ورزشی، بسته به حقوق کشورهای مختلف که خود متأثر از مکاتب گوناگون فکری و ساختارهای اجتماعی است، متفاوت خواهد بود. برای مثال در فرانسه پایه‌های دموکراتیک و توجه به اصل خودمختاری اشخاص در

مشارکت نویسندگان

مرتضی ارسطویی: جمع‌آوری داده‌ها و تنظیم مقاله.
داریوش بابایی: ارائه ایده و راهنمایی در تنظیم مقاله.
رحیم اکرامی: نظارت بر نگارش مقاله.
نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

References

1. Hales D. Exercise, nutrition and fitness. Translated by Shegarf Nakhaei M, Kaashizade M. Tehran: Reyhan Publications; 2002. [Persian]
2. Exercise, health and mental health: Emerging relationships. Edited by Faulkner GE, Taylor AH. Taylor & Francis; 2005.
3. Jakicic JM, Otto AD. Treatment and prevention of obesity: What is the role of exercise?. Nutrition Reviews. 2006; 64(suppl-1): S57-61.
4. Jalilian F, Rumiani M. Civil responsibility in the sports community in Iran's subject law. Ghanun Yar Scientific-Legal Quarterly. 2017; 2(7): 251-263. [Persian]
5. Khooyini GH. Civil liability of athletes and sports managers in Iran's legal system. Master's Thesis. Tehran: Tarbiat Moalem University, Faculty of Literature and Humanities; 2013. [Persian]
6. Podosky A. Civil and Criminal Liability of Players. Brisbane: Queensland University of Technology; 1994.
7. Yousefi Sadeghlou A, Nasir M. The basis of the civil responsibility of athletes in front of persons subject to sports rights. Private and Criminal Law Research Quarterly. 2017; 38: 117-140. [Persian]
8. Rahimi H, Nasiri H. A comparative study of the application of risk acceptance theory in the civil liability of athletes in English. French and Iranian law. Comparative Law Studies. 2018; 9(1): 147-178. [Persian]
9. Abbasi M. An Introduction to Medical Law. Tehran: Legal Publications; 2021. [Persian]
10. Abbasi M. Medical law course 2. Medical responsibility. Tehran: Legal Publications; 2009. [Persian]
11. Jafari Langroudi MJ. Legal Terminology. 13th ed. Tehran: Ganj-e Danesh Library; 2012. [Persian]
12. Boroujerdi M. Mostanad al-Orwa al-Wothgha. Qom: Scientific Publications; 2007. Vol.1.
13. Rahmani Niya H, Mojtahed Soleimani A. Feasibility of recognizing Man's right to his body according to the rule of sovereignty. Jurisprudential Foundations of Islamic Law. 2020; 13(1): 161-179. [Persian]
14. Noorbaha R. The field of general criminal law. 10th ed. Tehran: Ganj-e Danesh Library; 2004. [Persian]
15. Walter T, Champion JR. Fundamentals of Sports Law, Civil Liability in Sports. Translated by Aghaei Nia H. 2nd ed. Tehran: Dadgostar Publishing House; 1997.
16. Healey D. Sport and the Law. 4th ed. Read How You Want Publisher; 2012.
17. Katouzian N. Sports fault and sports responsibility. Journal of Faculty of Law and Political Sciences. 1378; 43(0): 37-57.
18. Gardner MM, Grimm JT, Conner BT. Examining the role of risk compensation in extreme sports. Journal of Sport and Exercise Psychology. 2021; 43(3): 215-222.
19. Vishteh A. Legal foundations of civil liability insurance for sports managers. Insurance Industry Quarterly. 2013; 19(4): 45-79. [Persian]